

Стаття надійшла до редакції 06.04.15

УДК 378.01

*Чеботарьов М. К.,
Харків, Україна*

АДАПТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ У ТВОРЧОСТІ І. А. ЗЯЮНА

Ті істотні зміни, які стрімко і глибоко трансформують як виробничу, так і науково-технічну, освітню і духовно-культурну сфери суспільного буття і вносять значні інновації в систему життєвих цілей і цінностей, не можуть не позначитися на змісті й характері підготовки кадрів. Тому сьогодні пильну увагу багатьох знаних вітчизняних та іноземних вчених привертають ті проблеми, які постають перед системою освіти й вимагають пошуку шляхів і способів їх ефективного розв'язання. Цій важливій проблематиці присвячені дослідження В. П. Андрушенка, І. Д. Бега, С. У. Гончаренка, І. А. Зяюна, О. Е. Коваленко, В. Г. Кременя, Н. Г. Ничкало, С. М. Пазиніча, О. М. Пехоти, О. С. Пономарьова, І. Ф. Прокопенка, О. Г. Романовського, С. О. Сисоевої та багатьох інших. Вони гідно продовжують славетні гуманістичні традиції класиків української педагогічної думки К. Д. Ушинського, М. І. Пирогова, А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського.

На загальному тлі цих відомих імен виділяється цікава й багатогранна постать Івана Андрійовича Зяюна, який був філософом за свою базовою освітою і педагогом за покликанням своєї душі. Строго науковий підхід до організації освітнього процесу він завжди гармонійно поєднував з вимогою обов'язкового дотримання його гуманістичного характеру й орієнтацією на освітні потреби учня чи студента. При цьому вчений стурбовано вимагав, щоб за словами про гуманізацію освіти не втрачалися конкретні практичні дії, спрямовані на активну і плідну реалізацію принципів та ідей гуманної стратегії навчання і виховання студентів, їх особистісного розвитку.

Так, він вказував, що «особистісно-гуманна орієнтація освіти є зараз загальноновизнаною. Проте це ще не гарантує її реального втілення у життя, бо у нас ще сильні традиції декларативного, гаслового, а нерідко і спекулятивного гуманізму, та й перехід до реального, істинного гуманізму є непростим навіть у теорії, а що вже говорити за практику, де постійно відбиваються наслідки соціально орієнтованого авторитарного виховання і жорстко регламентованого (навіть у модифікаціях, що розвивають) учіння». Вчений при цьому спеціально підкреслював ту серйозну обставину, що «серед багатьох факторів, які впливають на реальний поступ до гуманної освіти, орієнтованих на особистість, що сприяють створенню умов її творчого розвитку і самореалізації, необхідно звернути

увагу на пошук і вибір пріоритетів і їх акцентування в теоретичних підходах, оцінках і практичній діяльності» [1, с. 11].

Вже навіть з уважного аналізу наведеної цитати можна дійти цілком обгрунтованого висновку, що вченого серйозно турбували проблеми пошуку й вибору таких методів, технологій, засобів і прийомів здійснення навчально-виховного процесу, які б, говорячи сучасною термінологією, адаптувалися до можливостей конкретної аудиторії і водночас до освітніх потреб і здібностей кожного окремого індивіда. Хоча І. А. Зязюн практично не вживав терміну «адаптивне управління», зміст і характер його досліджень безпосередньо стосується застосування принципів і положень технології цього управління освітніми процесами.

Втім він писав, що «особистість не лише стверджує себе через процес адаптації до предметно-професійного і соціального середовища, а через подолання цього середовища, його творче переосмислення, перетворення створює принципово нові види діяльності і технології». Вчений був твердо впевнений, що «індивід стає особистістю в міру опанування ним змісту соціального досвіду, який є сукупністю засобів і способів діяльності, створених у процесі суспільно-історичної практики. Йдеться про повноцінне опанування людської практики на інтелектуальному і проектно-технологічному рівнях» [1, с. 13].

Тут фактично йдеться про адаптацію самого фахівця до професійного середовища та змісту і характеру своєї діяльності. Однак забезпечення такої його здатності вимагає системного застосування технології адаптивного управління освітнім процесом, яке дає можливість студентові «вжитися» в особливості цієї технології. Її ж основну цінність ми вбачаємо в тім, що вона впливає на студента не цілеспрямованим силовим тиском, а своєрідним, так би мовити, м'яким опосередкованим впливом. Іншими словами, адаптивне управління створює сприятливий фон, на якому розгортається бінарний, або суб'єкт-суб'єктний навчально-виховний процес.

Основною метою адаптивного управління в освіті є не тільки навчання, але й розвиток творчого потенціалу студента і сприяння його максимальній реалізації в майбутній професійній діяльності. Для цього воно використовує множину різних чинників. Серед цієї множини І. А. Зязюн виокремлював групу організаційно-педагогічних чинників, до яких він відносив соціально-культурну діяльність як цілісний системний процес, що містить творчу цілеспрямованість; взаємодію студентів та їхніх педагогів з використанням сучасних засобів навчання; усвідомлення педагогом і студентом ринкової ситуації в потребі вчителів, які володіють творчим стилем педагогічної дії, усіма секретами педагогічної майстерності; використання найновіших досягнень педагогічної науки в соціально-культурній сфері, культуро твірних освітніх педагогічних програмах; управління творчою діяльністю майбутніх фахівців [2, с. 13]. Вважаємо за необхідне підкреслити, що це управління фактично й носить адаптивний характер.

Цілковито очевидно, що адаптивне управління освітнім процесом тісно пов'язане з педагогічною творчістю, яка саме й дозволяє належним чином адаптувати рішення й дії викладача до кожної конкретної ситуації. І. А. Зязюн приділяв значну увагу проблемам розвитку педагогічної майстерності і творчості. Оскільки майстерність характеризує чітке дотримання діяльності на рівні зразків та еталонів, вже відпрацьованих педагогічною практикою, творчість же, як підкреслює вчений, завжди є пошуком і знаходженням нового або для себе (виявлення педагогом варіативних нестандартних способів вирішення педагогічних завдань), або для себе та інших (створення нових оригінальних підходів, окремих прийомів, які перебудовують відомий педагогічний досвід) [3]. Такий пошук і знаходження рішень і способів дії, які найбільше відповідають характеру ситуації, якраз і виступає стрижневим моментом технології адаптивного управління в педагогічній діяльності.

Плідним і вкрай важливим уявляється використання ідей адаптивного управління для ефективного вирішення завдань з формування управлінської підготовки майбутніх керівників. Керувачі надбаннями творчої спадщини І. А. Зязюна, колектив науковців кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами на чолі з професором О. Г. Романовським детально досліджують проблеми цієї підготовки, оскільки, за їх словами, «управління соціальними системами являє собою один з найскладніших і найвідповідальніших видів людської діяльності. Від способів його здійснення істотно залежить ефективність спільної діяльності великих груп людей і, в решті решт, соціально-економічне, політичне і психологічне становще цілих країн та їх народів» [4, с. 14].

Як фаховий філософ, І. А. Зязюн постійно звертався до актуальних проблем філософії освіти. Одна з них стосується того, що для розробки і тим більш впровадження інноваційних педагогічних технологій надзвичайно важливим уявляється філософське осмислення проблем сучасної освіти. Однак, як вважають В. Г. Кремень, С. М. Пазиніч та О. С. Пономарьов, «й донині ще вкрай недостатньо уваги приділяється дослідженню філософських проблем окремих галузей освіти, насамперед розробленню питань філософії професійної освіти, хоча потреба у філософській рефлексії цих питань постійно зростає. Справді, без належного світоглядного і методологічного аналізу сучасного стану професійної освіти, без визначення сучасних її проблем та суспільних вимог до майбутніх фахівців не можуть ефективно розвиватися ні теоретичні засади педагогіки вищої школи, ні практика плідної науково-педагогічної діяльності викладачів системи вищих навчальних закладів» [5, с. 9].

Цікавою і змістовною, зверненою начебто в глибини історії, але чітко спрямованою у майбутнє виглядає стаття І. А. Зязюна під красномовною назвою «Відвічний філософський діалог у педагогіці ХХІ століття». В ній вчений стверджує, що «розвиток творчої особистості ХХІ століття не вирізняється й не вирізнятиметься від попередніх століть. У педагогіці це буде століття звернення до творчості видатних педагогів України і світу. Передусім йдеться про Україну, яка підтримуватиме світових лідерів теорії і практики освіти в виховання Людини, народжених і вихованих в Україні. П. С. Могила, Г. С. Сковорода, П. Д. Юркевич, К. Д. Ушинський, М. І. Пирогов, А. С. Макаренко, Г. І. Ващенко і сотні інших талантів і геніїв педагогічної науки очікують реалізації своїх ексклюзивних ідей в освітній системі України» [6, с. 30]. У нас немає жодних сумнівів, що й теорія та практика адаптивного управління освітніми процесами також буде істотно збагачена тими самими ексклюзивними ідеями наших славетних коалісиків педагогічної думки та їх сучасним переосмисленням.

Це уявляється тим більш необхідним, що сьогодні відбувається активна розробка нової освітньої парадигми з рішучим переглядом її концептуальних, цільових, змістовних, функціональних і технологічних засад. Тому цілком доречно навести думку І. А. Зязюна, висловлену ним ще півтора десятиліття тому. Торкаючись концептуальних засад теорії освіти, вчений писав, що «смісл і ціль освіти – людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонізація її відносин з собою та іншими людьми, зі світом». При цьому він спеціально підкреслював, що «система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини» [7, с. 12-13].

Отже, на наше глибоке переконання, найбільш адекватною цим цілям та можливості їх досягнення сьогодні саме й постає інноваційна педагогічна технологія адаптивного управління освітніми процесами. Одним із свідчень справедливості цієї тези повною мірою слугує й багата теоретична спадщина І. А. Зязюна, його концептуальній й глибокій методологічній розвідки, зокрема такі його знахідки, як педагогіка добра і краса педагогічної дії. Вони з повним правом дозволяють ставити ім'я і постать вченого в один ряд з тими класиками української педагогічної думки, шанобливе ставлення до яких він підкреслював у своїх творах і часто посилався на їхні думки.

Викладені результати досліджень і роздумів дозволяють нам дійти цілком обґрунтованих висновків стосовно того, що, по-перше, в надзвичайно складних умовах сьогодення суспільство висуває вимогу до системи освіти з підготовки фахівців принципово нової якості, яка б

забезпечувала їм реальну можливість успішно адаптуватися до неминучих змін характеру і технологій суспільного виробництва. По-друге, задоволити ці вимоги освіта може тільки за допомогою розробки і впровадження ефективних педагогічних технологій, однією з яких виступає адаптивне управління освітніми процесами. По-третє, надійним підґрунтям для його успішного застосування слугує увесь розвиток педагогічної теорії й освітньої практики, істотний внесок у які належить видатному українському вченому Івану Андрійовичу Зязюну.

Список літератури:

1. Зязюн І. А. Пріоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти / І. А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2000. – № 1. – С. 11-19.
2. Зязюн І. А. Творчий потенціал особистості вчителя: психолого-педагогічні орієнтири / І. А. Зязюн // Професійна освіта: ціннісні орієнтири сучасності. – К.-Х.: НТУ «ХП», 2009. – С. 11-22.
3. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: Навч. посібник / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
4. Романовський О. Г. Психологія управління: Навчальний посібник / О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, А. О. Лаврентьева. – Харків: НТУ «ХП», 2001. – 161 с.
5. Кремень В. Г. Шляхи розвитку сучасної філософії інженерної освіти / В. Г. Кремень, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов // Вища освіта України. – 2006. – №1. – С.7-12.
6. Зязюн І. А. Відвічний філософський діалог у педагогіці XXI століття / І. А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 2. – С. 22-31.
7. Зязюн І. А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 11-24.

Bibilijgraphy (transliterated):

1. Zyazyun I. A. Priorytetni pryntsyipy dydaktyky suchasnoyi profesiynoyi osvity / I. A. Zyazyun // Teoriya i praktyka upravlinnya sotsial'nymy systemamy. – 2000. – # 1. – S. 11-19.
2. Zyazyun I. A. Tvorchyyu potentsial osobystosti vchytelya: psykholoho-pedahohichni oriyentyry / I. A. Zyazyun // Profesiyna osvita: tsinnisni oriyentyry suchasnosti. – K.-Kh.: NTU «KhPI», 2009. – S. 11-22.
3. Zyazyun I. A. Krasa pedahohichnoyi diyi: Navch. posibnyk / I. A. Zyazyun, H. M. Sahach. – K.: Ukrayins'ko-fins'kyy instytut menedzhmentu i biznesu, 1997. – 302 s.
4. Romanovs'kyy O. H. Psykholohiya upravlinnya: Navchal'nyy posibnyk / O. H. Romanovs'kyy, O. S. Ponomar'ov, A. O. Lavrent'yeva. – Kharkiv: NTU «KhPI», 2001. – 161 s.

5. Kremen' V. H. Shlyakhy rozvytku suchasnoyi filosofiyi inzhenernoyi osvity / V. H. Kremen', S. M. Pazynich, O. S. Ponomar'ov // Vyscha osvita Ukrayiny. – 2006. – #1. – S.7-12.

6. Zyazyun I. A. Vidvichnyy filosofskyy dialoh u pedahohitsi KhKhI stolittya / I. A. Zyazyun // Teoriya i praktyka upravlinnya sotsial'nymy systemamy. – 2008. – # 2. – S. 22-31.

7. Zyazyun I. A. Kontseptual'ni zasady teoriiy osvity v Ukrayini / I. A. Zyazyun // Pedahohika i psykholohiya profesiynoyi osvity. – 2000. – # 1. – S. 11-24.

Чеботарев М. К.

АДАПТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ У ТВОРЧОСТІ І. А. ЗЯЗЮНА

Обґрунтовано необхідність активної розробки і впровадження в освітню практику ефективних педагогічних технологій, однією з яких виступає адаптивне управління освітнім процесом. Розкрито значення педагогічної спадщини І. А. Зязюна у створенні надійних передумов для успішного використання технології адаптивного управління в педагогіці. Підкреслено методологічну роль філософії освіти у забезпеченні чіткої цільової спрямованості нової освітньої парадигми.

Чеботарев Н. К.

АДАПТИВНОСТЬ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ ПРОЦЕССОМ В ТВОРЧЕСТВЕ И. А. ЗЯЗЮНА

Обоснована необхідність активної розробки і впровадження в практику образования ефективних педагогічних технологій, однією з яких виступає адаптивне управління освітнім процесом. Розкрито значення педагогічного насліддя І. А. Зязюна в створенні надійних передумов для успішного використання технології адаптивного управління в педагогіці. Підкреслено методологічну роль філософії образования в забезпеченні чіткої цільової спрямованості нової освітньої парадигми.

Tchebotaryov N. K.

ADAPTIVE MANAGEMENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN WORK OF I. A. ZYAZYUN

The necessity of active development and implementation of effective educational practice pedagogical techniques, one of which acts as an adaptive management of the educational process. The significance pedagogical heritage of I. A. Zyazyun in creating reliable prerequisites for the successful use of technology in teaching adaptive management Emphasized the role of methodological philosophy of education to provide a clear targeting of a new educational paradigm.